
HANDLEDNING FÖR PEDAGOGER

FOTO: BERND JANUSCH

TAIKON

KONSTEN OCH KAMPEN

Hälsinglands
Museum

INLEDNING

Detta pedagogiska material är tänkt att användas före, under och efter ett besök i utställningen *Rosa Taikon – Konsten och kampen* på Hälsinglands museum.

Syftet med materialet är att eleverna ska få:

- Lära sig mer om Rosa Taikon.
- Insikter i romers situation då och nu.
- Reflektera kring konst, form och konstnärliga uttryck.
- Skapa själva samt uttrycka sig i tal och skrift.
- Reflektera och diskutera utifrån frågor kring strukturer, värderingar, engagemang, nationella minoriteter och mänskliga rättigheter.

Övningarna bygger på innehåll som finns i utställningen *Rosa Taikon – Konsten och kampen* på Hälsinglands museum. Det finns både övningar som är tänkta att göras på plats i utställningen och som kan göras i klassrummet. Själva materialet är indelat efter utställningens två teman: tema Konst och tema Kamp. Det finns också förberedande övningar som är tänkta att göras innan utställningsbesöket. Till utställningen finns ett pedagogiskt kit innehållande skisser, bilder och texter som kan användas till de olika övningarna i utställningen.

Övningarna är indelade i olika svårighetsnivåer på skala 1–3. Där 1 är lätt, 2 är mellan och 3 avancerad.

Flera övningar är märkta med flera nivåer beroende på att de går att förenkla eller göra mer avancerade beroende på grupp och syfte.

1 LÄTT 2 MELLAN 3 AVANCERAD

Märkning av uppgifterna i lärarhandledningen.

Bra att tänka på innan

Det finns några saker som är bra att tänka på innan arbetet startar. Övningarna kan sätta igång negativa och jobbiga tankar hos eleverna. Det kan också leda till att det kommer fram fördomsfulla eller kränkande attityder och värderingar i gruppen. Tänk alltid igenom innan du börjar arbetet hur du som ledare ska agera i dessa situationer.

I din grupp kan det finnas elever med romsk bakgrund. Det kan vara de som är helt öppna med sin romska identitet samtidigt som det kan finnas andra som medvetet döljer sitt romska ursprung. Det kan också finnas elever med egna erfarenheter av diskriminering från olika sammanhang. Vill någon person dela med sig av sina egna erfarenheter är detta självklart okej. Men kräv aldrig att någon ska behöva berätta.

Övningar som inkluderar skapande moment kan ibland skapa stress och prestationsångest. Försök därför skapa en tillåtande stämning och låt inte eleverna värdera varandras skapande i termer av fult och fint, bra och dåligt etc.

Det pedagogiska materialet får användas fritt och du som ledare väljer vilka övningar som passar din grupp, beroende på vilken typ av tema ni vill fördjupa er i, gruppens förutsättningar och hur lång tid ni har på er. Övningarna kräver mer eller mindre förberedelse för dig som ledare. Tips på fördjupning och vidare läsning finns längst bak i materialet. Där finns också det pedagogiska materialets kopplingar till skolans styrdokument.

Det pedagogiska materialet är producerat av Sofia Dahlquist Pedagogik AB februari 2021.

FOTO: BERND JANUSCH

ÖVNINGAR INNAN UTSTÄLLNINGSBESÖKET

Introduktion - KONST 1

Syfte: Få en första introduktion till utställningen

Material: <https://halsinglandsmuseum.se/larande/rosa-taikon/>

Antal: Alla

Titta tillsammans och få en första inblick i utställningens tema Konst.

Vad betyder orden? 1 2

Syfte: Gå igenom centrala begrepp i utställningen

Material: Olika begrepp från utställningen. Kan gärna kombineras med motsvarande övning i tema Kamp

Antal: Alla

Reflektera tillsammans: Vilka associationer får ni när ni hör orden? Vad betyder de? Hur hänger de ihop med Rosa Taikon?

Ord: Konst, konsthantverk, formgivning, silversmide, tradition, modernism, innovation, organisk, expressiv, infattning, lödning, ornamentik, granalie, filigran

ÖVNINGAR I UTSTÄLLNINGEN

Smyckenas former 1 2 3

Syfte: Reflektera över formspråk och symboler

Material: Smycken, skisser och foton på smycken i utställningen

Antal: Enskilt eller par och alla

DEL 1: Eleverna ska enskilt eller i par välja ett smycke eller en smyckesskiss i utställningen.

Be dem fundera över: Vilket sorts material är det gjort av? Hur är tanken att smycket ska bäras? Hur hänger formen ihop med funktionen? Vad föreställer smycket? Vilka former är smycket uppbyggt av? Känner du igen formen från någon annanstans? Vad tror du Rosa vill berätta genom formen?

Återsamla gruppen och reflektera tillsammans.

DEL 2: Diskutera tillsammans över form och tradition kopplat till konst mer generellt eller till Rosas smycken.

Var kommer formerna i konsten ifrån? Finns det former som används i hela världen? Finns det former som har används i alla tider? Vilka och varför? Vad är en tradition? Går det att förändra en tradition? Hurdå? Vad händer när den förändras? Finns traditionen kvar eller blir det något annat?

DEL 3: Ser ni någon förändring i Rosas tidigare smycken jämfört med de hon tillverkar senare? Hur ser förändringen ut? Varför tror ni att det sker en förändring? Hur kan man läsa av historien och trender i Rosas smyckena? Hur följer hennes konstnärskap det som sker runtomkring henne?

FOTO: CARL ÖST WILKENS/HÄLSINGLANDS MUSEUM

FOTO: PETER HOELSTAD/HÄLSINGLANDS MUSEUM

Skisserna och smyckena 1 2

Syfte: Reflektera över formspråk och symboler

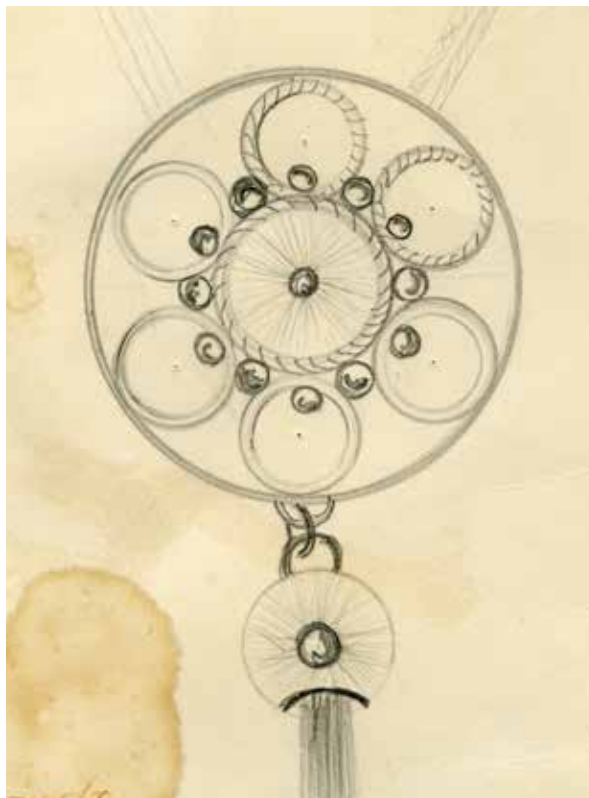
Material: Smyckesskisser på separata papper

Antal: Par och alla

Varje par får en skiss att reflektera över.

Vad är det för typ av smycke? Hur ser det ut utifrån form, material, symbolik etc? Känner ni igen formen från något annat sammanhang? Vad är er tolkning av formen och symboliken? Vad tror ni Rosa ville säga med sitt smycke? Titta runt i utställningen och se om ni hittar ett riktigt smycke med samma eller liknande form.

Återsamla gruppen och reflektera tillsammans.

Smyckenas namn 2 3

Syfte: Reflektera över formspråk, tradition och betydelse

Material: En lista med smyckenas namn, papper och penna

Antal: Enskilt, par och alla

DEL 1: Eleverna får i par en lista med smyckenas namn. Be dem reflektera över de olika namnen. Vad heter smyckena? Vilken är er tolkning av namnen? Vilka gemensamma nämnare finns? Varför tror ni Rosa har valt namnen?

Återsamla gruppen och reflektera tillsammans.

DEL 2: Dela ut papper och penna. Be varje person göra sin egen tolkning av ett av namnen. Det kan vara i form av en bild, en dikt eller en kort berättelse.

Återsamla gruppen. Be alla lägga sina tolkningar på golvet. Titta på varandras alster och reflektera tillsammans. Vilka gemensamma nämnare finns bland tolkningarna?

Livets väg • Axet • Livets växande

Mamsell Hjärtats tvillingsjäl

Livets brunn • Solblomman

Livsstrålen • Öppna hjärtat

Lilla hjulet • Hjärtats rörelse

Solens strålar • Ögats glädje

Hjärtats sökande i livets labyrint

Hjärtats födelse

Livets gyllene öppning

Kärlekens gryning • Livets innersta

Orientens hemlighet

Parabolens skyddande öga

Guldyran • Månens lysande aura

Österlandets mystik • Stjärnan föds

Vilka känslor väcker smyckena? 1 2 3

Syfte: Reflektera över känslor kopplat till konstnärliga uttryck

Material: Smycken i utställningen

Antal: Enskilt, par och alla

Alternativ 1: Be varje person att välja ett smycke i utställningen som på något sätt väcker en känsla hos dem. Be dem fundera över: Hur ser smycket ut? Vilka associationer får du? Vilka känslor väcker smycket hos dig? Vilka känslor tror du det väckte hos Rosa?

Alternativ 2: Låt varje par välja ett smycke som de tycker symboliserar en känsla. Ge gärna olika känslor till olika par. Exempel på känslor: glädje, kärlek, nyfikenhet, likgiltighet, förvåning, sorg, ilska, rädsla. Varför symboliserar smycket det? Om de inte hittar ett smycke som de tycker symboliserar känslan, be dem istället fundera kring sin känsla. Hur skulle en sådan form kunna se ut?

Samla alla och reflektera tillsammans.

Rosas egen röst 2 3

Syfte: Reflektera över vad och vem som berättar

Material: Citat av Rosa i utställningen

Antal: Par och alla

Varje par väljer ett citat i utställningen. Läs igenom citatet och fundera över vad Rosa menar.

Vilka ord använder hon? Vad betyder de? Vad berättar citatet om Rosa? Vad berättar citatet om tiden och samhället då? Vilka kopplingar har citatet till idag?

Reflektera tillsammans. Be paren läsa upp sina citat och berätta om sina tankar. Är det någon som får en annan association? Vilka gemensamma bilder kommer fram?

Vad kan föremålen berätta? 1 2

Syfte: Reflektera över vad föremålen berättar

Material: Föremål i utställningen

Antal: Par och alla

Låt varje par välja ett föremål i utställningen.

Fundera över:

- Vad är det för föremål?
- Beskriv föremålet. Material? Färg? Form?
- Är det använt? Gammalt, nytt?
- Vilken är föremålets koppling till Rosa?
- Vad berättar föremålet om henne?
- Varför tror ni föremålet är med i utställningen?

Låt alla visa upp och berätta om sina föremål.

FOTO: BERND JANUSCH

ÖVNINGAR I KLASSRUMMET

Skapandeworkshop inspirerat av Rosa

- Syfte:** Att själv få skapa fritt med inspiration från Rosas formspråk
- Material:** Exempelvis pennor och papper, färger, lera, tyg och tråd, metalltråd, plåt, återbruksmaterial som värmeslujshållare, tomma kaviartuber etc.
- Antal:** Enskilt eller par

Skapa ditt eget konstverk inspirerat av Rosa.

Välj ett smycke, en bild eller en text i utställningen och gör din egen tolkning. Rita, måla, skulptera i lera, brodera, skapa i metalltråd och plåt eller återbruks-slöjda. Använd gärna olika redskap som kan göra mönster i ditt material. Utgå från Rosas former och skapa din egen variant.

Ge ditt konstverk ett namn och beskriv det muntligt eller i text.

Skapa din egen Rosa-mandala

- Syfte:** Att omsätta Rosas formspråk i eget eller gemensamt skapande
- Material:** Pennor och papper
- Antal:** Enskilt eller alla

Mandala är sanskrit och betyder ungefär ”en behållare av essensen”. Det har också översatts som ”hela universum och allt som finns i det”.

Mandalan börjar med en prick i mitt på ett papper. Rita en rund ring runt pricken. Dra fyra streck så att de korsar mitten och bildar åtta tårtbitar runt ringen. Välj en form i utställningen och upprepa den i varje tårtbit. Åtta gånger totalt. Upprepa med andra former. Färglägg om du vill.

Upplägget går även att göra gemensamt genom att alla tillsammans gör en stor mandala. Använd då stora papper som ni sätter fast på golvet.

Våra egna smycken

- Syfte:** Reflektera över smyckens olika betydelse
- Material:** Gruppens personliga smycken
- Antal:** Alla

Reflektera tillsammans.

Vad använder vi för smycken idag? Hur bär vi dem?
Vilket material är de gjorda av? Varför har vi smycken?
Vilka olika betydelser och syften kan ett smycke ha?
Vilka olika smycken har vi i gruppen? Vilken betydelse har smycket för den som bär det?

Be de som vill visa och berätta om sina personliga smycken.

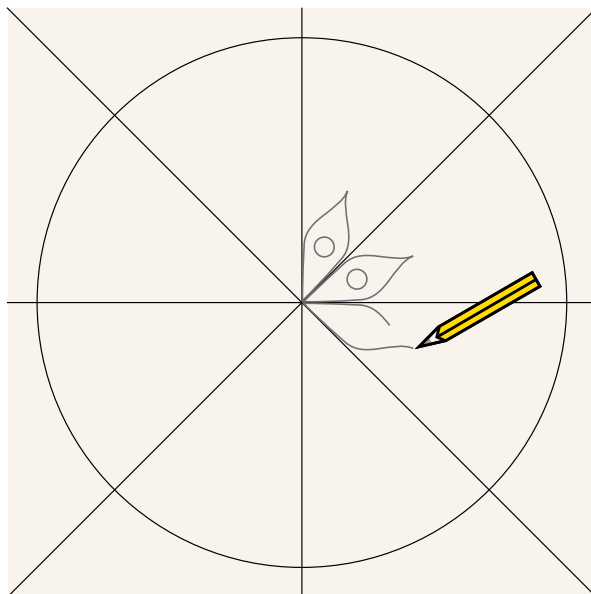

ILLUSTRATION: ÅSA JÄGERGÅRD

ÖVNINGAR INNAN UTSTÄLLNINGSBESÖKET

Introduktion – KAMP 1

Syfte: Få en första introduktion till utställningen

Material: <https://halsinglandsmuseum.se/larande/rosa-taikon/>

Antal: Alla

Titta tillsammans och få en första inblick i utställningens tema Kamp.

Vad betyder orden? 1 2

Syfte: Gå igenom centrala begrepp i utställningen

Material: Olika ord och begrepp från utställningen.
Kan gärna kombineras med motsvarande övning i tema Konst.

Antal: Alla

Reflektera tillsammans i klassen: Vilka associationer får ni när ni hör orden? Vad betyder de? Hur hänger de ihop med Rosa Taikon?

Ord: rättvisa, kamp, aktivism, rasism, fördom, kultur, mellanförskap, antiziganism, jämlikhet, minoritet, majoritet, nationell minoritet

ÖVNINGAR I UTSTÄLLNINGEN

Introduktionsövning: 2 3 Orättvisa papperstussar

Syfte: Visa på hur olika förutsättningar och strukturer kan leda till orättvisa

Material: Tre papper/person

Antal: Alla

Låt alla elever sitta ner på golvet eller på stolar. Be alla skrynkla ihop tre papper. Ställ fram en papperskorg längst fram. Be några elever i mitten att ställa sig upp. Alla andra ska sitta ned. Be alla att kasta sina skrynklade papper i papperskorgen från den plats de är. De får inte flytta på sig. Säg: "De som träffar flest papper i papperskorgen kommer att få en bra framtid med jobb, pengar och makt".

Det här kommer antagligen att upplevas som orättvist för personerna. "Varför får vissa vara närmare papperskorgen? Varför får några stå upp? De är ju i vägen för mig när jag ska kasta."

Orättvisor i rummet

Samtala tillsammans om hur övningen kändes. Det är exempelvis mycket lättare för de som sitter nära eller de som står upp att träffa papperskorgen. Men bara för några sitter nära betyder inte det att de träffar papperskorgen. Och bara för att några sitter längre bak betyder inte det att alla där bak missar papperskorgen.

Det handlar om olika förutsättningar och strukturer som gör att fler som är långt fram träffar än de som är långt bak. Men på individnivå behöver inte orättvisan märkas, det kan finnas en person långt bak som träffar och någon långt fram som missar. Det är därför viktigt att kunna se strukturer. Exempelvis hur diskriminering samverkar och påverkar människors förutsättningar och möjligheter.

Lägerplats i Skurup, Skåne, 1960. FOTO: BILDER I SYD

Orättvisor i samhället

Reflektera tillsammans och försök se händelsen mer generellt. Vad det är som kan göra att människor befinner sig längst fram? Vilka grupper av människor är det som oftast slipper hinder i livet? Varför ser det ut så? OBS! fastna inte för länge i diskussion kring hinder, då det kan riskera att bli förenklade diskussioner som istället leder till cementering av föreställningar om individen utifrån kategorier.

Orättvisor för romer

Koppla övningen till utställningens tematik om romer och majoritetssamhället. Varför gör vi övningen just i denna utställning? Vilken plats i rummet tror ni Rosa skulle ha haft? Vilken plats har andra romer – då och idag? Hur påverkar det deras liv?

Föregående sida - Rosa Taikon, Hans Caldaras och Katarina Taikon på väg in till borggården på Stockholms slott för att delta i regeringssammanträde, 1967. FOTO: FOLKE HELLBERG / TT /

Jämlikhet – för vem?

2 3

Syfte: Reflektera över romers situation då och nu

Material: Bild med texten "Ökad jämlikhet – även för zigenare"

Antal: Alla

Börja med att förklara ordet Zigenare.

Begreppet "zigenare" var på 1960-talet det ord som användes om den svenskromska gruppen på svenska. Även Rosa använde Z-ordet, troligen för att göra sig förstådd. Men hon var också tidig med att benämna personer från sin egen grupp som "Le Rom" eller bara rom. Det kommer från det romska ordet för människa. Den gemensamma gruppbenämningen roma eller romani antogs vid den första romska världskongressen 1971. Z-ordet kommer från kränkande benämningar på romer och ska idag inte användas.

FOTO: NATIONALMUSEUM

Bilden ovan visar en illustration i utställningen "Zigenskt smycketradition". Under 1960-talet var "ökad jämlikhet" ett återkommande slagord inom Socialdemokraterna. Illustrationen kritiserade regeringens oförmåga att inkludera romer i sextiotalets jämlikhetsreformer.

Reflektera tillsammans över bildens budskap. Hur ser den ut? Vad står det? Vilket budskap har den? Vad berättar illustrationen om samhället då? Vilken koppling har bilden till idag? Hade den kunnat vara tryckt idag? Varför/varför inte?

Bildanalys:

1 2 3

Vad berättar bilden?

Syfte: Analysera bilder och reflektera över vad de kan berätta

Material: Fotografier i utställningen

Antal: Liten grupp och alla

Varje grupp väljer ett fotografi i utställningen och funderar över:

- Vad är det första ni tänker när ni ser bilden?
- Vad finns i bilden?
- Var i bilden fastnar er blick?
- Vilka associationer och känslor får ni?
Vad i bilden framkallar dem?
- Uttrycker bilden värderingar av något slag?
Hur framkommer de?
- Varför tror ni fotografen valde detta motiv, med just denna bildvinkel?
- Vad vill fotografen berätta med bilden?
- Vad berättar bilden om samtiden, då bilden togs?

Reflektera tillsammans. Låt alla grupper berätta om sina bilder och tankar.

Statsminister Olof Palme, författaren Per Anders Fogelström och Katarina Taikon vid ett möte om att bevilja asyl för romer 1969.

FOTO: LEIF ENGBERG /TT/

Tidslinjen 2 3

Syfte: Visa att historia är något vi har gemensamt

Material: Olika händelser på papper utan årtal samt tidslinjen i utställningen

Antal: Enskilt, par och alla

DEL 1: Dela ut tre olika händelser på papperslappar till varje par. Be dem reflektera över:

Vad är det för händelse? Vad berättar händelsen om romers situation? Vad berättar händelsen om samhället då? Gissa vilket år händelserna inträffade. Är detta svårt så gissa – be varje par lägga händelserna i den ordning som de tror att händelserna inträffat. Titta på tidslinjen och se hur era gissningar hänger ihop med verkligheten.

Reflektera tillsammans. Är det något som ni blev förvånade över när ni jämförde era gissningar med verkligheten? Vilken typ av händelser finns med på tidslinjen? Varför har utställningsmakarna valt ut just dessa händelser tror ni? Vet ni någon annan händelse – exempelvis från din familjs historia eller platsen där ni bor – som inte finns med på tidslinjen?

DEL 2: Skapa er egen tidslinje i gruppen med viktiga händelser ur era liv. Fundera först enskilt och kom på tre händelser per person. Skriv in dem på en gemensam tidslinje för gruppen. Vilken typ av händelser har ni valt? Varför? När börjar respektive slutar tidslinjen? Del 2 kan med fördel göras i klassrummet efter utställningsbesöket.

Ovan t.h. - Rosas pappa Johan Istvan Taikon, mamma Agda Karlsson och Rosas storebror Paul, ca 1925. FOTO: PRIVAT

T.h. - Rosa och lillasyster Katarina, ca 1935. FOTO: PRIVAT

ÖVNINGAR I KLASSRUMMET

Reflektioner efter museibesöket

1 2

Syfte: Knyta ihop utställningsbesöket och låta eleverna reflektera självständigt

Antal: Enskilt och alla

Fundera enskilt. Vad bär du med dig från utställningen? Vad var mest intressant och tänkvärt?

Diskutera tillsammans. Varför tror ni Hälsinglands museum har gjort utställningen? Vad vill de berätta?

Romer – en nationell minoritet

1 2 3

Syfte: öka kompetensen om nationella minoriteter med fokus på romer

Antal: alla

DEL 1 - Allmänt om nationella minoriteter

Diskutera tillsammans: Vad betyder minoritet? Vad innebär det att vara en nationell minoritet? Vad är skillnaden mellan minoritet och nationell minoritet? Vilka är Sveriges fem nationella minoriteter?

Riksdagens kriterier är för nationella minoriteter är:

- En uttalad samhörighet och en (till antalet i i förhållande till resten av befolkningen) icke dominerande ställning i samhället
- En religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell tillhörighet
- En vilja och strävan att behålla sin identitet
- Historiska eller långvariga band med Sverige
- Principen om självidentifikation, vilket innebär att individen själv bestämmer om hen vill ingå i en nationell minoritetsgrupp eller inte.

Fundera tillsammans: Vad innebär de olika principerna? Varför tror du att man har en "princip om självidentifikation"? Hur arbetar er egen kommun med de nationella minoriteterna? Finns det riktlinjer? Hur är de utformade och vad innebär de? Om det inte finns riktlinjer – hur kommer det sig?

DEL 2 - Romsk inkludering och likvärdiga möjligheter för alla romer

2012 beslutade regeringen om en 20-årig strategi för romsk inkludering med det övergripande målet att "den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som en icke-rom".

Den tänkta målgruppen är framför allt de romer som är i ett socialt och ekonomiskt utanförskap och som är utsatta för diskriminering. Även kvinnor samt barn och unga ska prioriteras i arbetet.

Reflektera tillsammans: Varför tror ni det behövs en strategi för romsk inkludering? Vad tänker ni om målet? Hur kommer det sig att detta ska ske först år 2032?

Den 1 januari 2019 förstärktes minoritetslagen. Detta innebar bland annat att alla kommuner och landsting blev skyldiga att anta mål och riktlinjer för sitt minoritetspolitiska arbete.

Reflektera tillsammans: Varför tror ni minoritetslagen förstärktes 2019? Vad kommer detta komma få för konsekvenser på kort respektive lång sikt?

FOTO: BILDER I SYD

Ett bättre samhälle?

1 2 3

Syfte: Reflektera kring vad som är ett bra samhälle

Material: Papper och penna

Antal: Liten grupp och alla

Rosa ville uppmärksamma och förändra orättvisor i samhället. Diskutera i små grupper:

Vad kännetecknar ett bra samhälle? Välj ut fem saker som ni tycker är bra i vårt samhälle. Varför tycker ni de är bra? Hitta därefter fem saker som ni vill förändra. Varför vill ni förändra dessa? Hur önskar ni att det skulle se ut istället? Vad skulle samhället kunna göra för att förändra detta? På individnivå, på samhällsnivå, politisk nivå? Vem skulle gynnas av förändringen? Är det någon som inte skulle gynnas? Vilka effekter skulle det få för dem?

Reflektera tillsammans om det ni diskuterat.

Ovan - Demonstration till förmån för 47 utvisade romer i september 1969. FOTO: BILDER I SYD

Ovan t.h. - Skolundervisning för romska barn vid Frihamnen i Malmö 1954. FOTO: BILDER I SYD

Dina möjligheter utan skolan

1 2

Syfte: Reflektera över skolan och utbildningens betydelse

Material: Papper och penna

Antal: Enskilt, liten grupp och alla

Rosa fick, som så många andra romer vid denna tid, inte gå i skolan när hon var liten. Det var först när hon blev 31 år som hon fick möjlighet att utbilda sig på Birka-gårdens folkhögskola. Skolan var en förutsättning för att hon skulle kunna komma in på Konstfack.

Hur hade era liv påverkats om ni inte hade fått gå i skola? Fundera först enskilt och föreställ dig scenariot att du aldrig hade fått gå i skolan. Skriv ner fem saker som du gör idag som du inte hade kunnat om du inte hade fått gå i skolan.

Berätta för varandra i små grupper om vilka fem saker ni valt. Reflektera tillsammans. Vilka konsekvenser får detta scenario för er? Hur kommer det att påverka er framtid?

Mänskliga rättigheter 2 3

Syfte: Reflektera över mänskliga rättigheter och dess konsekvenser

Material: FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. De finns exempelvis på Amnestys webb: <https://www.amnesty.se/vara-rattighetsfragor/vad-ar-manskliga-rattigheter/fns-deklaration-om-de-manskliga-rattigheterna/>

Antal: Enskilt, par och alla

Både Rosa och hennes syster Katarina Taikon kämpade för romers rättigheter. De inspirerades mycket av FN:s deklaration om mänskliga rättigheter. Deklarationen antogs 10 december 1948 och består av 30 artiklar. Gemensamt uttrycker de grundläggande och universella fri- och rättigheterna. Artiklarna behandlar både sådant som alla har rätt till, som frihet och utbildning, och sådant som alla har rätt att vara fri från, som slaveri och tortyr.

Innan ni tittar på artiklarna be gruppen att berätta vad de tror är de mänskliga rättigheterna. Skriv gärna upp elevernas svar. Titta tillsammans på de 30 artiklarna.

Be varje person att enskilt ta ut tre artiklar som de tycker är extra viktiga och tre som de tycker känns minst viktiga. Låt dem diskutera sina val i par.

Samla hela gruppen och fånga upp vilka rättigheter som ansågs minst viktiga.

Reflektera gemensamt. Hur påverkas människors liv om dessa rättigheter väljs bort? Varför tror ni FN:s deklaration om mänskliga rättigheter var viktiga för Rosa och Katarina?

Ovan - Martin Luther King Jr, Paul Rimmerfors från Ungdomens fredsförbund och Rosas syster Katarina, i Stockholm 1964.

FOTO: GUNNAR LANTZ/SVD/TT

Vad skapar engagemang? 2 3

Syfte: Reflektera över vad som skapar engagemang och varför

Antal: Enskilt, liten grupp och alla

DEL 1: Varför engagerar man sig i olika frågor? Brainstorma tillsammans och skriv upp på tavlan det som gruppen kommer på. Fyll vid behov på med:

- Att något händer en själv
- Att du träffar en speciell person
- Att något händer i ens geografiska närhet
- Att något jag känner är med om något speciellt
- Att det finns en risk att det också kan hända en själv
- Att det finns kända personer som själva är berörda och pratar om det
- Att det i media framställs som något aktuellt, oväntat eller spännande

Ta bort alternativet "att något händer en själv" om det kommit upp för att få gruppen att tänka bortom sig själva. Låt alla välja en av de andra anledningarna som de tror är den främsta orsaken till att folk engagerar sig i frågor. Detta kan med fördel göras enskilt genom att eleverna skriver sitt val på en lapp med sitt namn. Dela in gruppen i mindre grupper utifrån vilken anledning de valt.

Grupperna får i uppdrag att komma överens om en rättvisefråga. Uppgiften är att planera en kampanj för att få fler engagerade i er sak. Kampanj kan vara exempelvis en reklamkampanj, ett upprop på sociala medier, ett radioinslag, en nyhetsartikel etc. Använd er av olika argument som stärker er fråga. Målet är att nå och påverka så många människor som möjligt.

Låt grupperna presentera sina kampanjer för varandra.

DEL 2: Reflektera i små grupper kring engagemang och påverkansarbete. Vad kan vara svårt när ni vill påverka och förändra människors attityder? Vad kan man göra för att skapa engagemang hos fler? Hur får man människor att gå från att känna engagemang till att faktiskt agera?

DEL 3: Material - Låten "Last night bus" med Hello Saferide, <https://genius.com/Hello-saferide-last-night-bus-lyrics>

Lyssna på låten och reflektera först enskilt och sedan tillsammans. Vad handlar låten om? Vilka olika personer finns med i låten? Vad gör de och vad händer? Varför blev det som det blev? Hade det kunnat bli på något annat sätt? Vad tror ni Hello Saferide vill säga med sin låt?

Demonstration till förmån för 47 utvisade romer i september 1969. FOTO: BILDER I SYD

ILLUSTRATION: JOANNA HELLGREN

Bokanalys: 1 2

Läs Katitzi av Katarina Taikon

Syfte: Reflektera över böckernas användning av historien samt deras koppling till idag

Material: Valfri Katitzi-bok av Katarina Taikon, ev. penna och penna

Antal: Enskilt och alla

Välj en valfri Katitzi-bok och läs enskilt eller gemensamt. Reflektera tillsammans muntligt eller skriftligt.

Vad berättar boken om? Vilka personer finns med? Hur beskrivs de olika personerna? Hur beskrivs miljön där människorna lever? Ur vems perspektiv är boken skriven? Vad är skillnaderna/liktigheterna mellan när Katitzi växte upp med idag? Vem var författaren Katarina Taikon? Varför tror du Katarina Taikon skrev böckerna om Katitzi?

Skrivuppgift: 1 2 3

Skriv din egen historia

Syfte: Att få beskriva och reflektera över ens egen historia med egna ord

Material: Skrivmaterial

Antal: Enskilt

Bakgrund: När Katarina Taikon började ge ut sina böcker 1969 var det första gången någon skildrade romernas kultur, situation och historia ur ett romskt perspektiv. Tidigare hade det varit svenska icke-romer som formulerat faktan kring romer. Det var deras blick som präglade hur samhället och allmänheten såg på romerna. Det var deras ord som utgjorde sanningen.

Varje elev ska enskilt skriva sin egen berättelse på liknande sätt som Katarina gjorde. Har de själva någon gång känt sig orättvist behandlade?

Att skriva sin egen historia är att ta makten över den. Att själv sätta ord på vad som är viktigt för en, vad man vill, var man kommer ifrån och vart man ska. Att själv få definiera vem man är, i stället för att andra gör det. Genom berättelsen kan man kanske också få syn på orättvisor som en vill förändra? Uppmuntra eleverna att utgå från sin egen verklighet, men att gärna lägga in sin fantasi i berättelsen.

FOTO: BJÖRN LANGHAMMER

KOPPLINGAR TILL SKOLANS STYRDOKUMENT

Läroplan för grundskolan (LGR 11)

Övergripande mål

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola har fått kunskaper om de nationella minoriteternas (judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar) kultur, språk, religion och historia.

Genom undervisningen ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:

BILD

- Skapa bilder med digitala och hantverksmässiga tekniker och verktyg samt med olika material.
- Undersöka och presentera olika ämnesområden med bilder.
- Analysera historiska och samtida bilders uttryck, innehåll och funktioner.

SLÖJD

- Formge och framställa föremål i olika material med hjälp av lämpliga redskap, verktyg och hantverkstekniker.
- Välja och motivera tillvägagångssätt i slöjdarbetet utifrån syftet med arbetet och utifrån kvalitets- och miljöaspekter.
- Tolka slöjdföremåls estetiska och kulturella uttryck.

SVENSKA

- Formulera sig och kommunicera i tal och skrift.
- Läs och analysera skönlitteratur och andra texter för olika syften.
- Anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang.

SAMHÄLLSKUNSKAP

- Reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar.
- Analysera och kritiskt granska lokala, nationella och globala samhällsfrågor ur olika perspektiv.
- Uttrycka och värdera olika ståndpunkter i till exempel aktuella samhällsfrågor och argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv.
- Reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser.

HISTORIA

- Använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kultur möten och utvecklingslinjer.
- Kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap.
- Reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv.
- Använda historiska begrepp för att analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används.

Läroplan för grundsärskolan (LGRSÄ 11)

Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla:

BILD OCH FORM

- Förmåga att se, analysera, tolka och samtala om olika typer av bilder.
- Förmåga att arbeta nytänkande, idérikt och med personligt uttryck samt att arbeta i kreativa processer.
- Förståelse av vad ett konstnärligt förhållningssätt innebär.
- Färdigheter i att framställa bilder med hjälp av olika material, tekniker och konstnärliga uttryckssätt, såväl med traditionella material som i nya konstformer och medier samt förmåga att själv utforma bildspråkliga budskap.

DESIGN

- Kunskaper om design samt förmåga att analysera och värdera design ur olika aspekter.
- Kunskaper om design och designerns roll historiskt, samhälleligt, ekonomiskt, kulturellt, miljömässigt och tekniskt.
- Färdigheter i att visualisera förslag två- och tre-dimensionellt.
- Förmåga att presentera delarna i designprocessen och resultatet med bild, modell, ritning, skrift och tal.

FORMGIVNING

- Förmåga att arbeta konstnärligt och hantverksmässigt i specifika material.
- Kunskaper om materials specifika produktionsformer, bearbetningsmetoder, användningsområden och verktyg samt färdigheter i att använda verktyg, bearbetningsmetoder och produktionsformer.
- Kunskaper om färg, form och funktion.
- Förmåga att kommunicera med formgivningens språk och uttrycksmöjligheter samt att presentera idéer och produkter.
- Förmåga att använda relevanta begrepp.
- Förmåga att analysera och tolka traditionell och samtida formgivning.

HANTVERK

- Färdigheter i att utföra hantverkstekniker.
- Färdigheter i att planera, välja och använda lämpliga material, tekniker, verktyg och maskiner.
- Färdigheter i att utföra skisstekniker, rittekniker och tekniska beskrivningar som är relevanta för det valda hantverksområdet.
- Kunskaper om färg- och formlära samt färdigheter i att använda dem under skapandeprocessen.
- Förståelse av och färdigheter i att använda fackspråk.

KONSTHANTVERK

- Kunskaper om materialens och hantverkens historiska utveckling samt deras betydelse för människans utveckling.
- Färdigheter i att utföra hantverksmässigt arbete i olika material.
- Kunskaper om färg- och formlära samt färdigheter i att använda dem under skapandeprocessen.
- Kunskaper om materialens bearbetningsmetoder och användningsområden.
- Förmåga att reflektera kring materialkvalitet i relation till de olika arbetsuppgifterna.

SVENSKA

- Förmåga att tala inför andra på ett sätt som är lämpligt i kommunikationssituationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i förberedda samtal och diskussioner.
- Kunskaper om den retoriska arbetsprocessen, dvs. att på ett strukturerat och metodiskt sätt planera och genomföra muntlig och skriftlig framställning som tar hänsyn till syfte, mottagare och kommunikationssituation i övrigt.
- Förmåga att läsa, arbeta med, reflektera över och kritiskt granska texter samt producera egna texter med utgångspunkt i det lästa.
- Förmåga att läsa, arbeta med och reflektera över skönlitteratur från olika tider och kulturer författade av såväl kvinnor som män samt producera egna texter med utgångspunkt i det lästa.

SAMHÄLLSKUNSKAP

- Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna, såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, samhällsfrågor, samhällsförhållanden samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Kunskaper om historiska förutsättningar betydelse för dagens samhälle samt om hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer.
- Förmåga att analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.
- Förmåga att uttrycka sina kunskaper i samhällskunskap i olika presentationsformer.

HISTORIA

- Kunskaper om tidsperioder, förändringsprocesser, händelser och personer utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Förmåga att använda en historisk referensram för att förstå nutiden och för att ge perspektiv på framtiden.
- Förmåga att använda olika historiska teorier och begrepp för att formulera, utreda, förklara och dra slutsatser om historiska frågeställningar utifrån olika perspektiv.
- Förmåga att söka, granska, tolka och värdera källor utifrån källkritiska metoder och presentera resultatet med varierande uttrycksformer.

Läroplan för gymnasiesärskolan (GYSÄR 13)

*Uppvaktning av Tage Erlander för att främja vuxenundervisning för romer.
Från vänster Eger Taikumer, Rosa Taikon, Gustav Müller, Bachero Taikumer, 1964.*

FOTO: BILDER I SYD

FAKTA OCH FÖRDJUPNINGSMATERIAL

Om Rosa Taikon

Hälsinglands museum, "Rosa Taikons silversmidesateljé" (2021) <https://digitaltmuseum.se/021189497408/rosa-taikons-silversmidesateljé>

Kultur Gävleborg, Pod: "Rosa Taikons samling på Hälsinglands museum" med Elin Thomasson (2020), <https://soundcloud.com/kulturgavleborg/rosa-taikons-samling-pa-halsinglands-museum>

Mohtadi, Lawen (2012) *Den dag jag blir fri: en bok om Katarina Taikon*, Stockholm: Natur & kultur

Rosa Taikon håller föredrag på Södertörns högskola (2014) <https://www.romarchive.eu/en/collection/rosa-taikon-lecture-at-soedertoern-university/>

Rosa Taikon, Bernd Janusch smyckekonst, corpus, silver (1981), <http://nordmlib.nordiskamuseet.se/dok/publikationer/rosa-taikon-bernd-janusch.pdf>

Söndagsintervjun i P1: "Rosa Taikon – från kalla tätläger till museernas montrar" (2015) <https://sverigesradio.se/avsnitt/521064>

Taikon, Katarina (2016) *Zigenerska*, Stockholm: Natur & Kultur

Taikon, Rosa (2015) "Rom (zigenare) är inte nomader" I Zetterlund, Christina, Hyltén-Cavallius, Charlotte & Rosenqvist, Johanna (red.). *Konsthantverk i Sverige D. 1, Tumba: Mångkulturellt centrum*

Thomasson, Elin: Presentation: "Att tala med silver" (2020) <https://www.youtube.com/watch?v=HflUysFnO6o&feature=youtu.be>

Åsbrink, Brita (2014) *Rosa Taikon: romsk silversmed och hantverkare*, Stockholm: Langenskiöld

Om den romska minoriteten

Den mörka och okända historien: vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet. (2014) Stockholm: Fritze <http://www.regeringen.se/sb/d/18375/a/237061>

Fernstål, Charlotte & Hyltén-Cavallius, Charlotte (red.) (2018) *Romska liv och platser: berättelser om att leva och överleva i 1900-talets Sverige*. Stockholm: Stockholmia förlag

Forum för levande historia. "Antiziganism" <https://www.levandehistoria.se/fakta-fordjupning/antiziganism>

Forum för levande historia (2006) *Seriealbumet Sofia Z-4515* <https://www.levandehistoria.se/material/seriealbumet-sofia-z-4515>

Hazell, Bo (2011) *Resandefolket: från tattare till traveller*. Stockholm: Ordfront

Kommissionen mot antiziganism (2015) *Antiziganismen i Sverige: om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag.* <https://www.minoritet.se/user/motantiziganism/wp-content/uploads/2015/12/Antiziganismen-i-Sverige.pdf>

Nilsson, Åsa & Kaldaras Nikolizsson, Erland (2018) *Romska smycken: hantverk, tradition och ett sätt att leva*, Malmö: Romska kulturcentret i Malmö

UR skola: "Romernas historia 1900-tal" (2016) <https://urplay.se/program/198783-romernas-historia-1900-tal-en-bostad-at-alla>

Selling, Jan (2014) *Svensk antiziganism: fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*, Örmärd: Östkultur

Selling, Jan (2020) *Frigörelsen: romers och resandes emancipation i Sverige och andra länder*, Stockholm: Carlssons

Skolverket: Undervisa om den nationella minoriteten romer (2021) <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/materia-l-for-att-undervisa-om-nationella-minoriteter/undervisa-om-den-nationella-minoriteten-romer>

Taikon, Katarina (1969-1982) Böckerna om Katitzi, (Katitzi böckerna gavs ut på nytt 2015-2018 Natur och Kultur)

Om nationella minoriteter

<https://www.minoritet.se>

Filmpedagogiskt paket för undervisning om de nationella minoriteterna. Filminstitutet. <https://www.filminstitutet.se/sv/fa-kunskap-om-film/filmpedagogik/filmhandledningar/huvudhandledning--filmpedagogiskt-paket-om-nationella-minoriteter/>

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Sveriges riksdag. <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2009724-om-nationella-minoriteter-och-sfs-2009-724>

Regeringens strategi för romsk inkludering (2016) <http://www.regeringen.se/informationsmaterial/2016/10/regeringens-strategi-for-romsk-inkludering/>

Region Gävleborgs information om Nationella minoriteter (2020) <https://www.regiongavleborg.se/om/manskliga-rattigheter/nationella-minoriteter/>

Stöd och fördjupning om diskriminering, se Diskrimineringsombudsmannen: <https://www.do.se>